

Bűnösség

Az embernek büntetőjogi felelőssége kettőt tételez fel: 1. okozati összefüggést az emberi magatartás és a törvény által büntetés terhe alatt tiltott eredmény között; 2. a tettesnek B.-ét (Schuld). A B.-nek előfeltétele a beszámíthatóság (I. Beszámítás), mely nélkül nincs B. A modern büntetőjog a B.-nek két nemét különbözteti meg, u. m. a szándékot és a gondatlanságot. A B. fogalommeghatározása azért csak e két B.-i nem fogalommeghatározása alapján történhetik. Erre nézve a vélemények eltérők aszerint, amint az akarat vagy a tudat fogalmából történik a kiindulás; s míg az egyik nézet szerint B.-ről annál szólunk aki büntetendő cselekményt követ el, dacára annak, hogy szabad akaratában megvolt a lehetőség a jognak megfelelően cselekedhetni - defectus rectitudinis actionis vincibilis - addig a másik nézet szerint a B. lényege a tudatnak a magatartás kauzalitásához való viszonyában áll. Az elv, hogy B. nincs büntetőjogi felelősség nélkül, a modern büntetőjog legértékesebb vívmányaihoz tartozik. Arra nézve, hogy a tételes törvényekben vannak-e az elv alól s különösen mily kivételek, eltérők a vélemények melyek egyébirántcsak elméleti jelentőséggel bírnak. A kihágásoktól eltekintve az elv alóli kivételnek többen különösen azokat az eseteket tekintik, melyekben a törvény a bekövetkezett eredmény súlyosságához arányosítja büntetési tételeit, aminek kiváló példája a testi sértés (I. o.). Míg mások szerint ez éppen nem kivétel az általános elv alól, és pedig némelyek szerint azért nem, mert a súlyosabb eredmény a büntetendőségnek a cselekményen kívül fekvő objektív feltételét adja, s minthogy a B. a tudatnak a cselekmény kauzalitásához való viszonyában áll, az a cselekményen kívül fekvő külső körülményekre ki nem terjed (így Liszt); mások szerint viszont azért nem, mert ezek az esetek kivétel nélkül olyanok, melyeknél a súlyosabb eredményre vonatkozólag is a tettet legalább némi gondatlanság s így bűnösség mindig terheli.

A B.-et kizáró okok iránt is eltérők a jogtudósok nézetei. Mint a B.-et kizáró okok tekintetbe jöhetnek: 1. a beszámíthatóságot kizáró okok, minthogy a tettes beszámíthatósága a B.-nak nélkülözhetetlen előfeltétele, s ezek: a) az elmezavar; b) az öntudatlan állapot; c) a büntetőjogi kiskorúság s jelesül a magyar törvény alapul vétele mellett a 12 éven aluli életkor föltétlenül, a 16 éven alóli életkor pedig annyiban, amennyiben a tettes a cselekmény bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bír; d) ugyanez alatt a föltétel alatt a siketnémaság; 2. az u. n. ellenállhatatlan erő és bizonyos, a törvény által meghatározott fenyegetés kényszere; 3. a jogos védelem; 4. a végszükség; 5. a lényeges tévedés. Az itt felsorolt körülmények közül némelyek a jogos védelmet a végszükséget, a kényszert nem tekintik a B.-el kizáró okoknak hanem a jogellenességet, s - miután a jogellenesség a büntett szükségszerű fogalmához tartozik - a büntettet fogalmilag kizáró körülményeknek tekintik, amelyekhez ezenfelül tartoznának: a) a közhivatal jogszerű gyakorlása, b) a cselekmény elővételére a törvény által elismert különös jogosultság, minő p. a megengedett önsegély, a házi fegyelem joga, c) bizonyos hivatások törvényszerű gyakorlatából eredő jogosultság oly cselekmények elkövetésére, melyek az illető tudomány szabályai szerint szükségesek, p. sebészeti műtétek perforáció d) a jogosultnak beleegyezése. A magyar btkv. a B.-et kizáró okokról nem szól, hanem a beszámítást kizáró okokról, s ha e két fogalmat az alapon -mert a beszámíthatósága a B.-nek lényeges feltétele - egyértékűnek tekintjük, a B.-et kizáró okok közé a tételes törvény alapján csak a következőket sorolhatjuk: 1. az elmezavar és öntudatlan állapot (76. §), 2. a 77. §-ban meghatározott kényszer, 3. a jogos védelem (79. § 4.), a lényeges tévedés (82. §). Nem sorozható ide ellenben: a 12 éven aluli életkor, mely csak a bűnvádi eljárást zárja ki; a 16 éven

aluli életkor és a siketnémaság, melyek a bűnösség felismerésére szükséges belátás hiánya (u. n. discernment) esetében épp úgy, mint a végszükség, a törvény szerint csak büntetést kizáró okokat nyújtanak (l. o.).

Sokat vitatott kérdés az is, vajjon a jogellenességnek tudata a B.-hez szükséges-e. A tételes törvény 81. §-a erre vonatkozólag azt az intézkedést tartalmazza hogy a büntető törvény nem tudása vagy téves felfogása a beszámítást nem zárja ki, s ezzel a kérdést nemleges irányban eldöntöttnek tekinthetni, és pedig nemcsak azokkal szemben, akik a B.-hez egyenesen a cselekmény büntetendőségének ismeretét követelik, hanem azokkal szemben is, akik a büntetendőség között különbséget téven az előbbennek ugyan nem, de igen is az utóbbinak és pedig némelyek egyenesen mint a jogellenességnek mások mint a társadalomellenességnek, mások meg mint államellenességnek mások mint kötelesség-ellenességnek, mások végre s jelesül Binding, mint a norma (szabály-) ellenességnek tudatát követelik. A tételes törvény szerint legalább a kérdés minden adott esetben csak arra megy vissza, vajjon a cselekmény a büntetőtörvény alá esik-e vagy sem s fenforognak-e a törvény által ilyenekül elismert oly okok, melyek a bűnösséget kizárják, vagy nem? s mihelyt a törvény alapján az első kérdés igenlő, a második kérdés igenlő megoldást nyert, s feltéve hogy a törvény által elismert oly okok sem érvényesülnek, melyek a büntetést vagy a bűnös eljárást kizárják, a büntető törvénynek az esetre való szükségszerű alkalmazása meg van állapítva. A jogellenesség tudatának hiánya magában foglalja a büntető törvény nem tudását is, ez pedig a törvény határozott rendelkezése szerint a beszámítást nem zárja ki. A jogellenesség tudatának hiánya nem zárja ki a B.-et, épp oly kevésbé, mint megfordítva nem állapít meg B.-et a jogellenességnek téves feltevése. Aki abban a feltevésben cselekszik, hogy cselekménye jogellenes és büntetendő, holott valójában nem az, azt B. nem terheli. Ily esetben vélt bűntettől - delictum putativum - szólunk.

A szabály, hogy a jogellenességnek v. jogtalanságnak tudata a B.-hez nem szükséges, kivételt szenved akkor, midőn a jogtalanság kifejezetten büntettnék törvény szerint való tényálladékát képezi p. a lopásnál: abból a célból, hogy azt «jogtalanul eltulajdonítsa» - a vagyonrongálásnál - amelynél a tételes törvény «szándékos és jogtalan megrongálást» követel. Ezekben az esetekben a tudatnak (szándéknak) a jogtalanság ismervét is fel kell ölelnie.